

Mirovno obrazovanje kao pokretač društvenih promena

Ivana Franović

Stanje u regiji bivše Jugoslavije nikako ne bih nazvala mirom. Doduše, i stanje na celokupnoj svetskoj sceni je daleko od trajnog mira, no to ne treba da nas umiri već da nas zabrine, zapita, pokrene. Ono prvo tvrdim zbog svog čvrstog uverenja da mir ne znači odsustvo rata i direktnog nasilja, pri čemu stoje sve meni poznate mirovne aktivistkinje,¹ radnice, promoterke, teoretičarke, istraživačice... Neke teoretičarke i istraživačice mira to sâmo odsustvo rata nazivaju *negativnim mirom*, što bih ja radije nazvala *negativnom definicijom* mira jer govori o tome šta mir nije, ali ne daje informaciju šta mir jeste.

Johan Galtung nudi sledeće dve definicije „Mir je odsustvo/svođenje na minimum nasilja svih vrsta“ i „Mir je nenasilna i kreativna transformacija sukoba“.² David P. Barash smatra da je mir onda kada se sva živa bića osećaju *kao kod kuće*.³ Generalni sekretar UN Kofi Anan, kaže da je mir konstantan rad na stvaranju i da znači mnogo više od odsustva rata, da znači oslobođenje od gladi, znači pravdu, ljudska prava, obrazovanje, zdravlje i dobru vladavinu – „mir znači dati ljudima mogućnost da vode pristojan život“.⁴ Po Betty Reardon feministkinje

*

- 1 U ovom tekstu ću se koristiti ženskim rodom, automatski podrazumevajući i muški, sem ukoliko to nije posebno naglašeno. Korišćenje oba roda u tekstu čini ga teže čitljivim, stoga sam odlučila da koristim samo jedan, a to je ženski, iz jednostavnog razloga dominacije muškog roda i u pisanju i u govornoj reči.
- 2 Galtung, J. *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization* (London: Sage Publications Ltd, 1996).
- 3 Barash D. P. (ur.), *Approaches to Peace* (New York, Oxford: Oxford University Press, 2000).
- 4 Iz teksta poruke koju je Kofi Anan 2003. godine uputio, između ostalog, Osmom godišnjem festivalu Nobelove nagrade za mir, Petnaestom godišnjem forumu Nobelove nagrade za mir, i drugima. Ceo tekst se može naći na adresi: <http://www.un.org/News/Press/docs/2003/sgsm8608.doc.htm>

vide mir kao „uslov za socijalnu pravdu i jednakost; jednakost između muškaraca i žena kao osnovu za jednakost među ljudima... kao kraj i rasizmu i seksizmu“.⁵

Ne postoji univerzalna definicija šta mir *jeste*. Čini mi se da je jedan od razloga svakako taj što je mir i *proces* i *ishod*, on se u društvu *gradi*, na njemu se *radi*, njega svako društvo/zajednica treba da definiše, a usled dinamičnosti društvenopolitičkih procesa ta definicija uvek treba da se preispituje, redefiniše i nadograđuje. Nadam se da drugi razlog ne leži u potrebi da se bude pragmatična, „realna“, da se ne bude optužena za idealizam i utopijski pristup. Nekada su mnoga dostignuća čovečanstva zvučala neostvarivo, čak utopijski, ali su neke o njima maštale, na njima radile – i ostvarile ih. Ja definitivno verujem da mir može da se stvara i ostvaruje (inače ne bih bila mirovna aktivistkinja) i ne želim sebe i druge koje još imaju entuzijazma zaustavljati tim *optužbama o utopiji*. Iako je razloga za optimizam jako malo.

Galtung često povlači paralelu između nasilja i oboljenja/bolesti, odnosno mira i zdravlja. Najbolju sliku toga koliko je neko društvo „zdravo“ (u ovom Galtungovom smislu) daće nam manjinske ili marginalizovane grupe tog društva – pitajmo ih koliko se osećaju sigurno, koliko su prihvaćene, imaju li jednaka prava kao i većina, imaju li uopšte osnovna prava. Koje društvo će položiti ovaj test? Sa sigurnošću tvrdim da neće nijedno u regiji bivše Jugoslavije, a volela bih da otkrijem koje drugo bi moglo da se podiči prolaznom ocenom.

Jedan od „lekova“, ili kako bi Galtung rekao *terapija*, svakako jeste *mirovno obrazovanje*. Mirovnim obrazovanjem smatram ono obrazovanje koje je nedvosmisleno pristrasno – ono koje izučava, obučava, podržava, ohrabruje, iznalazi, podučava, radi – za mir, a protiv nasilja. I ono ne bi smelo da bude samo „informativno“, već *iskustveno* i *vrednosno* opredeljeno (nikako neutralno) – da podstiče promene u društvu i promene kod nas samih kao dela tog društva i da nas pokrene da na tim promenama radimo; da kritikuje, preispituje i kao ključno pitanje ima: gde smo mi sami u svemu tome, koja je naša odgovornost i šta možemo da uradimo.

*

5 Reardon, B. „Feminists Concepts of Peace and Security“, u: P. Smoker et al. (ur.), *A Reader in Peace Studies* (Oxford: Pergamon Pres, 1990).

Mirovno obrazovanje je na našim prostorima uglavnom neformalnog karaktera; na njemu radi nekolicina domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija u obliku *treninga*, *radionica* ili kraćih kurseva. U ponudi su takođe i mirovne studije (Zagreb, Skoplje, Beograd). U redovnom obrazovanju (osnovnom i srednjem) ono ne postoji, mada je bilo pokušaja uvesti ga kroz „građansko vaspitanje“.

U ovom tekstu ću pokušati da se bavim mirovnim obrazovanjem kroz prizmu iskustava sakupljenih u toku višegodišnjeg rada sa Centrom za nenasilnu akciju (vidi tekst u ramu), tematizujući neke segmente koje smatram da bi ono moralo da pokrije i trudeći se da dam odgovor na pitanje zašto nam je ono potrebno.

CNA trening iz izgradnje mira

Programi mirovnog obrazovanja Centra za nenasilnu akciju streme da potaknu motivaciju i predanost nenasilnoj društvenoj promeni, ali i osveštavanju potrebe za njom. Osnovni program traje desetak dana i okuplja ljude s prostora bivše Jugoslavije: Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Crne Gore, Srbije, Kosova, Makedonije. Grupu učesnica čini najviše dvadeset osoba, različitih godina, etničkih pripadnosti, profesija (novinarke, aktivistkinje političkih stranaka ili nevladinih organizacija, prosvetne i socijalne radnice, itd.). Reč je o *neformalnom* mirovnom obrazovanju, koje najčešće zovemo *trainingom*, a koje je *aktivnog* i *participativnog* karaktera gde učesnice nisu u ulozi pasivnih primateljki znanja, već aktivno uče kroz iskustva i uče jedna od druge, kroz različite diskusije i simulacije realnih situacija. *Teme* koje se obrađuju na treningu su: nasilje, razumevanje sukoba, suočavanje sa prošlošću, izgradnja mira, nenasilna akcija, kreativna razrada konflikta, rodne uloge/ponašanja, identitet i nacionalni identitet, različitosti, diskriminacija. Program je otvoren i fleksibilan, koncipiran tako da prati potrebe, mogućnosti i motivacije grupe učesnica, ali je i intenzivan i energetski zahtevan, upravo zbog aktivne uloge koja se očekuje od svih. Na internet stranici CNA www.nenasilje.org može se naći više informacija o programu.

Neophodni segmenti mirovnog obrazovanja

Svako mirovno obrazovanje čiji cilj jeste podsticaj društvene promene, a ne samo prenos odgovarajućih veština, mora da pokrije više segmenata važnih za izgradnju mira. Ovdje ću opisati nekoliko segmenata koje smatram prioritetima za rad na izgradnji mira na *ovim našim prostorima* i ujedno najvećim potencijalom za taj rad.

Senzibilizacija za nasilje

Da bismo radile za mir, a protiv nasilja, jako je važno da znamo šta *jeste* nasilje. Često se pod nasiljem podrazumeva samo direktno i fizičko nasilje (ono najočiglednije), i neretko postoji očekivanje od ljudi da će ih trening obučiti kako da se nose sa tim situacijama. Međutim, ono na šta se fokusiramo jesu one *prikrivenije*, manje očigledne vrste nasilja: *strukturno* (ono koje je ugrađeno u same sisteme upravljanja) i *kulturno*⁶ (oni aspekti kulture koji čine nasilje mogućim i prihvatljivim), koji stvaraju plodno tlo za raširenost direktnog nasilja ili ga manje ili više otvoreno podstiču. Da nema strukturnog i/ili kulturnog nasilja ne bi bilo ni rata kao najekstremnijeg oblika direktnog nasilja, jer rasprostranjeno strukturno i kulturno nasilje (ugnjjetavanje, diskriminacija, kršenje osnovnih ljudskih prava, eksploatacija, siromaštvo, tiranija) jeste plodno tlo za eskalaciju sukoba do nasilja širokih razmera. Ako želimo da radimo protiv tih vrsta nasilja, prvi korak svakako jeste njihovo prepoznavanje, mapiranje gde ono postoji u našim društvima. Uglavnom jesmo svesne nasilja koje smo same preživjele, ili koje su preživjele nama bliske osobe, ali dešava se da nismo svesne onog nasilja čije direktno ili indirektno iskustvo nemamo, da ne osećamo njegovu težinu, ili ga jednostavno ne smatramo nasiljem. Smatram jako važnim tematizovati šta doživljavamo kao nasilje u vrlo šarolikoj grupi, koja bi bila blizu *preseka* društva, sa što više različitosti i što je najvažnije – sa predstavnicama manjinskih ili marginalizovanih grupa. Od jedne takve šarolike grupe možemo

*

6 **Termine direktno, strukturno i kulturno nasilje je uveo Johan Galtung. Vidi npr. J. Galtung, *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization* (London: Sage Publications Ltd, 1996) ili J. Galtung, C.G. Jacobsen, K. F. Brand-Jacobsen, *Searching for Peace. The Road to TRANSCEND* (London – Sterling, VA: Pluto Press, 2002).**

puno naučiti o nasilju: da li je nasilje Albanke nazivati „Šiptarkama“, Hrvatice „ustašicama“, Srpkinja „četnikušama“ ili „škijama“, Bošnjakinje „balijkama“; da li je nasilje tvrditi da je pranje veša ženski posao; da li je nasilje definisati Srbiju kao državu Srba; da li je nasilje to što se ne čuje ezan s jedine džamije u većinski hrišćanskom gradu, dok se zvona crkvi čuju; da li je nasilje ako Haški tribunal vrši pritisak na državu da isporuči optužene za ratne zločine; da li je nasilje to što muškarci moraju da služe vojsku; da li je nasilje vojna intervencija koja ima cilj da spreči humanitarnu katastrofu; da li je nasilje ako policija odbije da izvrši sudski nalog za deložaciju; da li je nasilje optužiti nemački narod za Drugi svetski rat; da li je nasilje kada policija vodenim šmrkovima rasteruje demonstrante; da li je nasilje zloupotrebljavati ulogu žrtve; da li je nasilje skrenuti pogled, okrenuti leđa i praviti se da nismo ništa videle? Interakcija s drugim ljudima i razmena iskustava nam šire vidike, mogu čak da proizvedu osećaj solidarnosti ili empatije, i otvaraju nam prostor da nasilje nazovemo njegovim pravim imenom, ne koristeći eufemizme.

Sukob kao šansa za promenu

Sukob se često doživljava kao neprijatnost, kao nešto što bi trebalo izbeći, čega se treba kloniti, ili se čak izjednačava s nasiljem. Izbegavajući sukob problem nećemo rešiti, možemo samo stvar učiniti još gorom gomilajući nezadovoljstvo ili frustraciju nečim, dok mi ili druga strana ne eksplodiramo – uglavnom, tek tada postoji opasnost od nasilja. Mirovno obrazovanje treba da nas osnaži da *otvaramo* postojeće sukobe, da se nosimo s njima i tražimo načine kreativne transformacije, da ne bežimo. Sukob je odličan pokazatelj da nešto u odnosima/strukturi/kontekstu ne valja i daje nam signal da to nešto moramo da menjamo, ali i šansu da to promenimo na vreme.

Odgovornost – model aktivnih odgovornih građanki u demokratiji

Kao jedan od najvažnijih ciljeva mirovnog obrazovanja vidim *buđenje* odgovornosti svake pojedinke za društvo u kom živi. Često smo sklone da za nezadovoljstvo društvom u kom živimo i ogorčenje koje osećamo prebacimo

svu odgovornost na „političare“,⁷ odnosno, na one na pozicijama moći i samim tim *operemo ruke* od onog što se u društvu dešava. Ne želim da branim političke elite, one to uglavnom uopšte ne zaslužuju, ali treba da budemo svesne da smo ih mi izabrale. Možda nismo glasale za njih, ali oni jesu pobedili na demokratskim izborima i samim tim dobili legitimitet da budu predstavnici društva. No, kako su dobili taj legitimitet tako im on može biti i oduzet ukoliko smo nezadovoljne njihovim postupcima. Demokratija i građanska odgovornost nisu puki izlazak na izbore i zaokruživanje favorita (ili retkih favoritkinja). Howard Zinn lepo opisuje: „Ma koliko demokratski bili izbori, oni predstavljaju samo povremene i vremenski prilično udaljene trenutke učešća naroda. A tokom dugog perioda između izbora, ljudi bivaju pasivni i začarani.“⁸ Dodala bih: i zaboravljaju da imaju moć da nešto promene, i ne samo moć već i odgovornost. Jer sležući ramenima ili sklanjajući pogled bivamo direktne saučesnice u strukturnom nasilju koje vrše poluge vlasti nad nama samima ili nad marginalizovanom grupom, našim susedkama.

Svakako, moramo biti svesne da odgovorni ljudi koji preuzmu odgovorne funkcije nose veliki teret, i da koliko god se trudili da deluju odgovorno i da ne zloupotrebljavaju moć koju imaju, oni nisu *nadljudi* koji čarobnim štapićem mogu sve probleme da reše. Njima je i te kako potrebna pomoć i podrška ostalih građanki. Kad bi svako učinio jedan mali korak ka poboljšanju životne atmosfere, onoliko koliko može, tada bismo živeli u mnogo srećnijem svetu. To je za mene demokratija. Mirovno obrazovanje može veoma mnogo doprineti u pravljenju tih malih koraka.

I još nešto, ako se mi ponašamo neodgovorno, ne možemo očekivati od „naših“ političara da postupaju drugačije. Mir se gradi *odozdo*, u ovakvom hijerarhijskom uređenju sveta, od ljudi – ka vlasti (kakvu izaberemo, toliko ćemo mira imati).

*

7 U ovom slučaju ne mogu da sledim pravilo korišćenja ženskog roda podrazumevajući oba, jer bi to stvorilo lažnu sliku ravnopravnosti koja ne postoji – iz jednostavnog razloga što je domen politike pretežno u „muškim rukama“.

8 Zinn, H. *Istorijski eseji o američkoj demokratiji* (Novi Sad: Svetovi, 2004), prevod: Andrej Grubačić.

Mirovni aktivizam

Često se rad na izgradnji mira i društvenoj promeni, ako i postoji svest o njemu, posmatra kao posao „nevladinog sektora“ (ne daj bože da je tako!). Ne moramo biti deo neke od organizacija da bismo bile mirovne aktivistkinje – to treba da budemo u svojoj svakodnevnici, kad god možemo i koliko god možemo. Jedan od efekata mirovnog obrazovanja jeste širenje vidika šta sve izgradnja mira jeste, i šta možemo da učinimo u okviru svog radnog mesta (i kao profesorke, i kao novinarke, i kao političarke, i kao službenice...), ili u okviru svoje porodice, ili, jednostavno – kao građanke.

Moć ljudi – moć sa i moć za

Moć se najčešće doživljava kao nešto „negativno“ i prve asocijacije na moć jesu: vlast, država, autoritet, novac, sila, birokratija, imajući u vidu jedino oblik moći *nad* i zloupotrebu moći. Kao zadatak mirovnog obrazovanja vidim izučavanje, osnaživanje, oživljavanje i podsećanje na druge vrste moći ili druge pristupe moći: moć *sa* ili moć saradnje i moć *za* – moć za promenu, za akciju, za stvaranje, za izgradnju. Ljudi se često osećaju bespomoćnim pred vladajućim strukturama, korporacijama, vojnom mašinerijom i drugim *zloupotrebljivačima* moći koju imaju, a zaboravljamo koliko su sve te strukture osetljive i ranjive na različite oblike udruživanja i saradnje ljudi – na pritisak, bojkot, štrajk, jasno i masovno izražavanje nezadovoljstva. O, da, ako hoće, ljudi bi mogli mnogo toga da promene, jer oni su zapravo ti koji imaju moć – pod uslovom da se udruže.

Često pomišljam na to kako bi izgledala naša skorašnja istorija, a time i naša sadašnjost, da je ogromna većina ljudi *odbila* da bude mobilisana, da uzme pušku u ruke. Pretpostavljam da bi tada politički vrhovi bili prisiljeni da nađu rešenje (rat nikad nije rešenje!). A to nije tako nemoguće – ne mogu da pohapse sve prigovarače savesti i „dezertere“, jednostavno, nemaju strukturu koja bi mogla da se nosi s masovnim odbijanjem, nemaju dovoljno zatvora. Drugo je pitanje to koji su uslovi da do masovnog odbijanja dođe i da li su „obični ljudi“ hteli te ratove.⁹ Ja odgovor nalazim u neophodnosti mirovnog obrazovanja – u

*

9 Prečesto čujem stav „da se narod pitao rata ne bi bilo“, u šta sumnjam.

dekonstrukciji *slika neprijatelja*, u *izgradnji* međusobnog poverenja, u *saradnji* ljudi iz različitih društvenih grupa, u *reakciji* na društvenopolitička zbivanja. I ponavljam: mir se gradi odozdo!

Dekonstrukcija slika neprijatelja

U našoj svakodnevnoj stvarnosti postoji hiperprodukcija slika neprijatelja. Zastrašivanje je najdelotvornija poluga vlasti i kontrole. Što smo *zastrašenije*, *zgrčeniije*, to je lakše političkim, ekonomskim i drugim elitama da rade ono što ide samo u njihovu korist (naravno, tvrdeći da je korist opštedruštvena). Prihvatajući tu *igru*, mahom nesvesno, dozvoljavajući da budemo zaplašene *drugim* i *drugačijim*, direktno doprinosimo širenju strukturnog i kulturnog nasilja. Najrasprostranjeniji oblici tog *prihvatanja igre* jesu apatija, nereagovanje, ćutnja, sklanjanje, picanje.

Dozvolile smo da su skoro po definiciji neprijatelji Hrvatice i Srpkinje, Albanke i Makedonke, Srpkinje i Albanke, Bošnjakinje i Hrvatice, i tako dalje; *one* ugrožavaju naše interese, zbog *njih* živimo teško i borimo se za opstanak. Preterujem? U vreme priprema za ratove i u toku samih ratova ova *dehumanizacija drugog* jeste mnogo izraženija nego u ovo „mirnodopsko“ vreme. A, rekla bih, sad je samo perfidnija. Molim lepo, ni Bošnjakinje, ni Mađarice, ni Albanke, ni Srpkinje, niti Jugoslovenke, Romkinje, ili bilo koje osobe koje imaju izražen nacionalni identitet – nisu moji neprijatelji. One su mi mnogo bliže nego oni koji pokušavaju da od njih stvore neprijatelje i da me njima zastraše.

Neretko na treninzima zamolimo ljude da ispišu sve one predrasude i opise koje su ikada čuli o *drugima*, mahom se fokusirajući upravo na etničke i nacionalne grupe. Skoro ništa novo tu ne može da se čuje jer uglavnom dobro znamo te slike, naš etar je ispunjen njima: Srbi su četnici, hoće Veliku Srbiju, ratnici, arogantni, bahati, zločinci, „tuđe hoćemo, svoje ne damo“, kriminalci (nađe se i veseljaci, gurmani, gostoprимljivi); Bošnjaci su balije, fundamentalisti, mudžahedini, manipulišu ulogom žrtve, glupi, primitivni, konzervativni (i meraklije, emotivni, opuštteni); Albanci su Šiptari, prljavi, zatucani, osvetoljubivi, „kote se ko zečevi“, hoće Veliku Albaniju (i dobri su poslastičari, od reči su, poslovni su, domaćini); Hrvati su ustaše, tuđmanovci, veći katolici

od pape, vratari, podmukli, ne razumeju srpski (i kulturni, usamljeni, gospoda); i tako dalje.¹⁰ Veliki korak jeste da priznamo jedni drugima da su naša društva *obolela* od ovog sindroma. Drugi i tako znaju da te slike postoje, i ne poriči ih, ne stvarajući lažnu sliku o *multikulturalnosti* i *toleranciji* i našoj otvorenosti za različitosti,¹¹ zapravo stvaramo prostor za poverenje i gradimo ga. To je jedan od najefektnijih koraka za dekonstrukciju tih slika. Sledeći korak svakako jeste međusobno osnaživanje da te slike *svakodnevno* dekonstruišemo, da reagujemo kada neko od nama bliskih ljudi nazove Albance „Šiptarima“, ili Srbe „škijama“, da ih upozorimo da nešto što su rekli/uradili nekoga vređa ili ponižava, da prekrećimo grafit na našoj ili susednoj zgradi koji sadrži govor mržnje, da pišemo uredništvu novina koje su objavile članak pun govora mržnje i da se žalimo, pozivamo na odgovornost... i još mnogo toga možemo da uradimo, samo da ne žmurimo i da ne čutimo. Jednako je važno i da više ne dozvolimo projekciju tih slika na nas same.

Suočavanje s prošlošću

Od mirovnog obrazovanja na prostorima bivše Jugoslavije (naravno, i drugde, ali sam sada fokusirana na ovaj prostor) i te kako očekujem da *tematizuje* protekle ratove i međuetničke odnose u skorašnjoj istoriji, a samim tim i našu sadašnjost koja još uvek živi u prošlosti. Ako je cilj mirovnog obrazovanja da otvara puteve za izgradnju mira i podržava taj proces, ono *mora* da se bavi stvarnošću, a ne samo hipotetičkom, a time i utopijskom predstavom o svetu bez nasilja i rata. Da bismo takav svet *stvarali* moramo se uhvatiti u koštac sa zaostavštinama iz prošlosti, jer u izgradnji takvog sveta ne polazimo od nule, već od debelog

*

10 Vidi neku od mnogobrojnih dokumentacija sa CNA treninga.

11 Iskustvo mi govori da smo i te kako sklone da verujemo u tu lažnu sliku o *multikulturalnosti* i *otvorenosti* naših društava. Jedan od argumenata koji služi kao dokaz da je ta slika stvarna često jeste „pa idemo jedni kod drugih za verske praznike“. Time poričemo, na primer, da na susedovoj zgradi stoji grafit „Madari napolje“ ili „Srbe na vrbe“ ili koji god drugi koji vrši funkciju održavanja slika neprijatelja i da se jedan deo ljudi u našem društvu ne oseća sigurno, ili se čak oseća ugroženo. A posledica poricanja je mnogo više zatvorenih vrata za izgradnju poverenja. Jedna od slika koju smatram posebno opasnom jeste ona širom rasprostranjena: ovakvi su, onakvi su, „ali ima i dobrih“ (među njima). Još ispadosmo tolerantni!

minusa u kom nas je prošlost ostavila, a to ne može niti da se preskoči, niti da se zaboravi.

„Suočavanje s prošlošću“ jeste vrlo široko polje i jasno je da mirovno obrazovanje ne može da pokrije sve njegove aspekte, ali može i te kako da doprinese tom procesu. Prostor za ovaj tekst nije dovoljan za detaljnu diskusiju o ulozi mirovnog obrazovanja u tom procesu, niti ima tu ambiciju, zato ću se fokusirati na ono što vidim kao jedan od prioriteta.

Uloga mirovnog obrazovanja može biti „informativna“: da informiše o tome šta taj termin znači, koji mehanizmi postoje ili bi mogli da postoje, kakva iskustva postoje u drugim delovima sveta, da diskutuje koliko su ona primenjiva na „naš slučaj“, i tako dalje. Meni je u ovom procesu mnogo važnija ona „praktična“ uloga: da saznamo jedne od drugih šta se dešavalo i što je još važnije – da čujemo kako smo mi to doživeli, da kažemo kako nam je s tim što znamo; da ne ostavljamo prostor za poricanja ili manipulaciju „istinama“; da se zapitamo šta smatramo da je potrebno nama samima, a potom i društvu, da se pomaknemo s mrtve tačke neprijateljstava; da pokušamo da razumemo jedne druge i probamo da „uđemo u cipele drugog“; da kažemo gde vidimo odgovornost, ali i kako vidimo svoju odgovornost za prošlost...

Jedna od ključnih tačaka svakako jeste sagledavanje odgovornosti „sopstvene strane“. Dovoljno je da pogledamo vodeće medije sa ovih prostora i shvatimo da su sve „strane“ ukopane u ulogu žrtve, pa samim tim ne sagledavaju svoju odgovornost, jer „žrtva ne može biti odgovorna“, i onda se sva odgovornost prebacuje na drugog. Ili ako se i prihvata deo odgovornosti za neki od zločina ili nepravdi, peru se ruke komentarem da su „i drugi to radili“. Sagledavajući odgovornost sopstvene strane, zapravo gradimo uništeno poverenje s onim ljudima koji žele mir koliko i mi sami i to je jedan od najsnažnijih koraka ka dekonstrukciji slika neprijatelja, a time i izgradnji mira.

Ovo su samo neki od segmenata za koje smatram da bi vrednosno opredeljeno mirovno obrazovanje moralo da ih pokrije. Takođe važnim smatram i sledeće segmente koje u ovom tekstu neću detaljnije obraditi: uloga polova/rodova u društvu (položaj žena i seksualnih manjina i te kako govori koliko je društvo ogrezlo u strukturnom i kulturnom nasilju); militarizam (uz osveštavanje

koliko je naša svakodnevnica militarizovana); uloga multinacionalnih kompanija (ili posledice globalizacije); različitosti (koliko samo deklarativno tvrdimo da prihvatamo različitosti, kako se nositi i živeti s onim različitostima koje deluju suprotstavljeno); pa i pomirenje, istina, oprost, pravda, tolerancija... I sve one lepe reči koje su izgubile na vrednosti bivajući zloupotrebene. Pitajmo se šta nam znače i koliko ih živimo pre nego što ih upotrebimo.

Ograničenja

Glavni nedostatak mirovnog obrazovanja o kome govorim jeste njegova „nemasovnost“, odnosno činjenica da relativno mali broj ljudi prolazi kroz njega. Mirovne studije koje su u ponudi po svojoj prirodi su izborne, uglavnom imaju oblik postdiplomskih studija, i ne pokrivaju celu populaciju. Programi nevladinih organizacija takođe ne mogu da pokriju celu regiju, nema ih dovoljno.

Usled činjenice da društvo ne uviđa svoju korist od mirovnog obrazovanja, ono nije prepoznato kao neophodno. A jedan od ciljeva mirovnog obrazovanja jeste buditi interesovanje za njega, uviđati njegovu neophodnost, što prepoznaju one retke osobe koje su kroz njega prošle i na šta ukazuju evaluacije ovakvih programa.¹² Kao primer dajem izjavu jedne od učesnica: „Pitam se kako sam mogla da radim kao novinarka pre ovoga.“

Deo odgovornosti za ovo društveno neprepoznavanje neophodnosti snose i grupe i institucije angažovane na mirovnom obrazovanju. Za razliku od korporacija koje uspešno rade na tome da nas ubede da nam je njihov proizvod neophodan, ove grupe, institucije i pojedinke uglavnom nemaju pristup društvu kao tržištu, i mnoge se čak gade tog pristupa (evo, na primer, ja). Naravno, niti moramo, a nadam se i da nećemo da prihvatimo da mirovno obrazovanje reklamiramo kao prašak za veš. Ali, svakako bismo morale da nađemo način da dopremo do šire javnosti i pokušamo da (zamalo rekoh povratimo) uspostavimo shvatanje mira kao najvažnije društvene vrednosti.

*

12 Eksterne evaluacije CNA programa mirovnog obrazovanja su dostupne na Internet stranici: www.nenasilje.org.

Veliki broj ljudi koji bi bili zainteresovani i vrlo motivisani da na jednom ovakvom programu učestvuju često nemaju mogućnost da za njega saznaju ukoliko ne koriste internet, jer većina obaveštenja ide putem interneta, kao najjeftinijim načinom, za razliku od oglasa u novinama ili da ne pominjem TV.

Dalje, mirovno obrazovanje, kao i svako drugo – košta, i to jeste jedno od velikih ograničenja. Troškove skoro svih ovakvih programa pokrivaju strane donacije, ali to sigurno neće večno da traje. Jedno od rešenja jeste uvesti mirovno obrazovanje u redovno školovanje, ali da bi se do toga došlo i te kako treba poraditi na društvenoj promeni. Koja bi vlada u našem regionu donela odluku da se u školstvo uvede onaj program koji bi ljude obučio kako da joj rade o glavi kada se zanese i više se bavi svojim nego opštedruštvenim interesima, ili kada zloupotrebljava moć koju ima?

Međutim, ne predlažem potpuni prenos neformalnog mirovnog obrazovanja u formalni, jer bi to sa sobom nosilo nekoliko posledica. Najvažnija od njih jeste nedostatak *regionalnog pristupa*, koji smatram fundamentalnim za sve segmente koje sam prethodno navela, a teško mogu da zamislim da će ikada u naše školstvo biti uvedeni programi koji bi taj regionalni pristup imali. Jer rad na izgradnji mira pored lokalne, mora da ima i prekograničnu dimenziju.

„Budućnost nije izvesna, ali je moguća“¹³

Mirovno obrazovanje ne može da reši društvene probleme koji postoje. Ono može da nam dâ uvide u korene problema, da nas zapita i pokrene i time dâ šansu društvenoj promeni. Ono jeste neophodan *pokretač* i to treba da mu je glavni cilj.

Jasno mi je da vlada ogromna apatija i da velika većina ljudi ne veruje da je ikakva promena moguća. I sama, iako desetak godina vrlo „aktivna“, slabo vidim pomake na makroplanu, i tu ne mogu da nađem dovoljno razloga za optimizam. Međutim, vidim veoma mnogo velikih koraka na mikroplanu, hrabre ljude koji rade fantastične stvari u svojim zajednicama ili šire, i sve ih je više. I to mi daje mnogo nade da jeste moguće izgraditi neki bolji svet.

*

13 Zinn, H. *Istorijski eseji o američkoj demokratiji* (Novi Sad: Svetovi, 2004), prevod: Andrej Grubačić

Za kraj, ne mogu da nađem reči koje bi više odgovarale od onih koje je napisao Howard Zinn:

...reč „optimizam“, koja je ovde upotrebljena, čini da se osećam malo nelagodno jer unosi jedan veseo, gotovo prijatan ton u sivilo našeg vremena. Ali ipak je koristim, i to ne zato što sam sasvim uveren da će svet postati bolji, već zato što sam siguran da *samo* takva vrsta uverenja može sprečiti ljude da predaju partiju pre nego što odigraju sve moguće kombinacije. Ova metafora je namerna; to jeste kocka. Neučestvovanje u igri povlači za sobom nemogućnost bilo kakvog dobitka.¹⁴

*

14 *Ibid.*